

RECEPCIJA AUTOBIOGRAFSKE HRVATSKE DJEČJE KNJIŽEVNOSTI KOD ČITATELJA STARIJE OSNOVNOŠKOLSKE DOBI

Apstrkt: Rad problematizira temu kojoj je u hrvatskoj znanosti o književnosti sustavnija pozornost posvećena tek u najnovije vrijeme: karakteristike autobiografskog diskursa u hrvatskoj dječjoj književnosti. Složena problematika autobiografizma u kontekstu dječje književnosti konkretizira se i detaljno preispituje terenskim istraživanjem recepcije autobiografskih dječjih proznih tekstova na osnovnoškolskoj populaciji, točnije, na uzorku učenika sedmih razreda iz više osnovnih škola diljem Republike Hrvatske. Provedeno istraživanje, nakon statističke obrade podataka, omogućilo je rasvjetljavanje komunikacijskog aspekta autobiografskog proznog diskursa, ali i pridonijelo otvaranju niza novih pitanja vezanih uz recepciju lektirnih tekstova, kao i uz problematiku čitanja uopće.

Ključne riječi: hrvatska dječja književnost, autobiografski diskurs, recepcija, osnovnoškolski čitatelj, istraživanje

1. Uvod

Autobiografski diskurs sigurno nije ono na što prvo pomišljamo kad govorimo o djelima dječje književnosti. Upravo suprotno, u prvi se mah može činiti da autobiografski tekstovi i knjige za djecu imaju malo toga zajedničkog. Ipak, kad se iščita određen broj tekstova unutar korpusa dječje književnosti, može se uočiti da su navedena djela vrlo često pisana u okviru autobiografskog pristupa, pri čemu se navedeni autobiografizam realizira na različite načine – bilo tako da je čitavo zbivanje autobiografski utemeljeno, bilo da su samo fragmenti događaja preuzeti iz zbilje i u procesu književne transformacije interpolirani u fiktivni diskurzivni kontekst, bilo da je lik autobiografski motiviran (imenovan ili ne imenom autora), bilo da je riječ o nekom drugom modusu. Bez obzira o kojoj se inačici autobiografizma radilo u dječjoj književnosti, najčešće možemo govoriti o predstavljanju specifičnog kronotopa *djetinjstva*. Termin *kronotop* pritom prezentiramo u onom značenju u kojem ga i oblikovao ruski teoretičar Mihail Bahtin – misleći na „prostorno-vremenski kompleks u izgradnji proznog književnog djela“ (Flaker, U: Škreb i Stamać /ur./ 1998:343). Totalitet djetinjstva u dječjoj književnosti redovito se predstavlja podjednako ukotvljenim i u dimenziju vremena i u dimenziju prostora. Navedeni termin čini se stoga primjeren za prezentiranje specifičnog učvorenja jednog životnog fenomena/entiteta u jedinstvenu prostorno-vremensku kombinaciju unutar koje se odvijaju najranije, ponekad ujedno i najljepše/najosebujnije godine života pojedinca. Gotovo u pravilu, gdje god je moguće govoriti o autobiografskoj književnosti u dječjoj književnosti, vezana je uz predočavanje vremena i prostora, *vremeno-prostora* djetinjstva. Djetinjstvo i sve što se uz njega vezuje pripada najčešćim temama u dječjoj književnosti, a vlastito djetinjstvo kao motivsko izvorište temeljno je polazište najvećeg dijela autobiografskog dječjeg diskursa. Razlozi takva stanja čini se da su

višestruki. S jedne strane, djetinjstvo je jedno od najvažnijih životnih razdoblja, ono koje nas trajno određuje. Sve ono u što se razvijamo u kasnijim godinama, čitav naš tjelesni, psihomotorni, kognitivni, emocionalni i socijalni razvoj iniciran je i u velikoj mjeri (pred)određen već u razdoblju djetinjstva. Suvremeni psiholozi uglavnom su suglasni u tome da upravo razdoblje djetinjstva ima presudnu ulogu u razvoju pojedinca. Razvojna psihologija, osim naslijeđa i okoline, ističe još jedan čimbenik koji je izuzetno važan za razvoj osobnosti u razdoblju djetinjstva – vlastitu aktivnost pojedinca (usp. Andrilović i Čudina 1987:122). Upravo ta intenzivna osobna aktivnost, tj. aktivan doživljaj i spoznavanje svijeta, redovito je predmet pripovijedanja u prozi dječje književnosti. S druge strane, specifična dječja aktivnost, prvenstveno intelektualna i emotivna, realizirat će se i prilikom same recepcije književnosti za djecu, a upravo je recepcija najvažniji element na temelju kojeg možemo prosuđivati uspješnost svakog književnog teksta, osobito pak teksta namijenjena djetetu. Iznimnu ulogu u razvoj mladog pojedinca ima unutarnja aktivnost koja se obično označava pojmom maštanje :

Maštanje je zamišljanje. Kao što kaže R. Supek, mašta je stanovito izvlačenje iz vanjskog svijeta i okretanje od praktične akcije, ona je **stalni dijalog između mogućeg i stvarnog života**. [...] Za razliku od predodžaba pamćenja, *predodžbe mašte* nisu jednostavni reprezentanti prijašnjih iskustava, nego predstavljaju *nove kombinacije* različitih iskustava. Predodžbe mašte nastaju slobodnim kombiniranjem dijelova različitih predodžaba u nove mentalne slike. [...] Predodžbe mašte imaju značajnu ulogu u stvaralačkom mišljenju i uopće u stvaralačkoj djelatnosti.

[...] postoji i maštanje koje nije izravno vezano za stvarnost, to je maštanje koje se javlja kao izraz pojedinčevih želja – tzv. *sanjarenje*. Takvo je maštanje najčešće ugodno. U sanjarenju nerijetko ostvarujemo ono što u stvarnosti ne možemo – postajemo slavni, uspješni, bogati.

Posebna vrsta maštanja je snivanje. (Andrilović i Čudina 1987:42)

Djetinjstvo je razdoblje bliske povezanosti s članovima obitelji, ali ujedno i sve dubljeg uranjanja u širi društveni habitus, u prvom redu onaj što se manifestira kao zavičaj. Tematika djetinjstva i tematika zavičaja stoga su uglavnom povezane. U hrvatskoj dječjoj prozi moguće je izdvojiti dva tipa zavičajnih kompleksa – ruralni i urbani (usp. Hranjec 2006:10), pri čemu svaki, uz prostorna obilježja, podrazumijeva i određen način života, svjetonazorski kompleks, likove i jezik. Argumentacijom navedenog, proizlazi da je djetinjstvo uslijed svojih specifičnosti neiscrpno izvorište kasnijih promišljanja, predodžaba, sudova i emocija, te upravo kao takvo, izuzetno često polazište za književno oblikovanje. Znakovito je da ono već samo po sebi, utemeljeno u realnosti zbilje, nudi najrazličitije zgrade i entitete, karakterističan način proživljavanja i komunikativnosti te je već iz toga razloga klasična fikcionalizacija često suvišna. Djetinjstvo je jedinstvena ‘riznica priča’ podatna za višestruka izvorišta motivskih, fabularnih i ugodajnih elemenata kojima je moguće efektno strukturirati književni iskaz. Tu je pojavu zorno opisao hrvatski pisac Zlatko Krilić, ali njegov iskaz, nesumnjivo, referenciju može pronaći i u primjerima drugih književnika koji stvaraju (i) za djecu:

Svako dječastvo i djevojaštvo, svako djetinjstvo, uzbudljivi je i neponovljivi niz senzacija u otkrivanju svoje osobnosti, svijeta oko sebe, a u kontekstu *Prvog sudara* i *Velikog zavodnika* uz spomenuto i otkrivanje svoje seksualnosti. Dakle, ne postoje dva ista dječastva ili djevojaštva, ali u svakom spektru osnovne boje su iste, bez obzira koliko bilo obilje komplementarnih boja, nijansi i tonova. Upravo u djetetovu uvjerenju o originalnosti i

neponovljivosti njegovih doživljaja leži prerogativ kvalitetnog pisanja dječje književnosti. Naime, tek mogućnost prepoznavanja i identifikacije pruža djetetu potpuni užitek čitanja i ostavlja trag u njegovu sazrijevanju i formiranju. Jesu li *Prvi sudar* i *Veliki zavodnik* autobiografske knjige? Jesu u potpunosti. Možda i nisam doživio baš sve situacije koje opisujem, ali sam vrlo intenzivno proživio baš sve emocije koje opisujem.¹ Ono što sam proživio, od čega sam imao potrebnu distinkciju bilo je moje djetinjstvo. Zato nisam pisao za djecu, već o svojem djetinjstvu. (Hranjec 2004:368)

Najzanimljivija je ipak Krilićeva tvrdnja u kojoj sam sebe naziva *prepisem* – jer prepisuje ono „što se doista dogodilo, a ako se nije dogodilo, moglo se dogoditi“ (Hranjec 2004:363).

2. Recepcija dječje autobiografske književnosti

2.1. Teorijske postavke

Uvažavajući iznesene postavke o važnosti/posebnosti teme djetinjstva za samog autora, atraktivnost tematike moguće je promišljati i iz drugog, pragmatičkog aspekta, onog koji u prvom redu referira na čitatelja – kroz pretpostavku o tome da je posezanje za kronotopom, likovima i događajima vlastitog djetinjstva recepcijski motivirano, da se radi o utemeljenu načinu pridobivanja pažnje mladog recipijenta i osviještenoj ponudi *autobiografskog ugovora*, u skladu s onim kako ga određuje Lejeune (Lejeune, U: Milanja /pr./ 1999:215). U uvodnom dijelu *Pregleda hrvatske dječje književnosti* osjetljiv, dvosmjernan odnos pisca i mladog čitatelja razmatra Stjepan Hranjec:

Dječji pak pisac piše za ciljanu publiku – razlike su tek s obzirom na predškolsku i mlađu školsku dob i starije pučkoškolce. On ne samo da mora poznavati dječju psihu, ne samo da se mora sroditi s malim čitateljem, **on mora – postati dijete!** Zato je teže pisati za djecu, i zato istodobno toliko autobiografski u dječjoj književnosti (Lovrak, Tadijanović, Kolarić-Kišur, Bilopavlović, Ramljak, Pulić, Kanižaj, Truhelka i mnogi drugi); jer povratak u zavičaj i djetinjstvo posjeduje intimizaciju, senzibiliranje motiva (teme), što je prva pretpostavka da tekst nađe put do dječjeg srca. (Hranjec 2006:13)

Radi se o elementu namjene u okviru područja koje imenujemo *dječja književnost*, što pak se jednako tako može dovesti u vezu sa zakonima Bourdieueva *tržišta simboličkih dobara* (*Ce que parler veut dire, L' économie des échanges linguistiques*) pri čemu je u reverzibilnom procesu međusobne zavisnosti recipijent izuzetno važna instancija. Posjedovanje iskustva, znanja ili određene informacije, čini se, nije dovoljan razlog da bi se govorilo. Da bi se mogao otvoriti prostor za osobnu priču, da bi se steklo *pravo na govor*, potrebno je stvoriti uvjete za čitatelja koji bio toliko blizak i sklon da pristane na prihvaćanje priče koja se prezentira, tj. da pristane preuzeti ulogu bliskog sugovornika. Smisao autobiografskog ovisit će o tome koliko verzije subjekta odgovaraju verzijama koje traži *ekonomsko tržište kroz razmjenu svojih simboličkih dobara*. Bourdieu na taj način govori da javnost, tj. tržište, određuje oblik, sadržaj i retoriku (pri)povijesti o nečijem životu. Subjekt, koji je i sam po sebi nestalan, višeslojan i promjenjiv, zbog

---

¹ Pilaš, razgovor s autorom, o.c.; u: Hranjec, Stjepan, *Dječji hrvatski klasici*, Školska knjiga, Zagreb, 2004., str. 368.

(pred)osjećanih vanjskih očekivanja, mijenja oblik, ali i sadržaj, svoje potrage za identitetom (usp. Velčić 1991:69).

Poveže li se ovaj razlog, uvjetovanost od strane čitatelja, s prethodno iznesenim napomenama o bliskosti i posebnosti teme djetinjstva za samog autora, dobiva se jasnija slika o tome zašto je tema djetinjstva, kad se strukturira kao *kronotop* djetinjstva, *topos* dječje književnosti, osobito dječje autobiografske književnosti. Kakva je, međutim, njezina stvarna recepcija od strane mladih čitatelja, tj. koliko su autobiografsko iskustvo autora i autobiografski književni pristup uopće, doista imanentni dječjem čitatelju, dosada nije bilo detaljnije istraživano. Teorijske postavke vezane uz problematiku autobiografizma u dječjoj književnosti, kojima se značajnija pažnja također počela pridavati tek u posljednje vrijeme (usp. Kos-Lajtman 2010), odlučili smo stoga ispitati na populaciji kojoj su ova djela primarno i namijenjena – na dječjem, osnovnoškolskom čitateljstvu.

2.2. Nacrt terenskog istraživanja

Osmišljeno je terensko istraživanje na uzorku učenika sedmih razreda osnovne škole kojim se nastojala ispitati recepcija onih lektirnih djela koja su utemeljena na autobiografskom pristupu. Kako bi se izbjegao efekt indirektnog navođenja na ispravan odgovor, učenicima su na prosuđivanje ponuđeni i mnogi drugi likovi iz lektirnih djela, kako fiktivni u autorskom smislu, tako i oni mitološke geneze. Kao što je već ukazano u prethodnom poglavlju, autobiografskih tekstova u osnovnoškolskom lektirnom korpusu ima izuzetno malo – čak i u okviru kompletnog lektirnog popisa, a osobito u okviru obvezne lektire. S obzirom da je obrada lektirnih književnih djela u hrvatskom osnovnom školstvu osmišljena na način da su samo jedan ili dva naslova (niži razredi), odnosno tri (viši razredi) obvezna, dok ostale bira predmetni nastavnik iz predloženog korpusa izborne lektire, u istraživanju su mogla biti obuhvaćena samo ona djela koja spadaju u kategoriju obveznih, kako bismo bili sigurni da su ih svi učenici obrađivali, tj. da su se obrađivali u razredima kojima pripadaju. Temeljem aktualnog nastavnog plana i programa za osnovnu školu,² od prvog do sedmog razreda (uključujući i sedmi) učenici su obvezno trebali čitati i lektirno obrađivati samo jedno takvo djelo – pripovijetku *Voda* Vladimira Nazora. Kako bismo istraživanje proširili barem na dva različita teksta, uključili smo i proznu zbirku *Paunaš* Tita Bilopavlovića koja je, iako po trenutno važećem planu i programu u neobveznom dijelu lektire, vrlo često lektirno obrađivana u našim školama, a uvrštena je i u većinu važećih čitanki. Ono što smo u prvom redu htjeli ispitati, stupanj je prepoznavanja autobiografske podloge lika te sposobnost saživljavanja s takvim likovima, tj. stupanj bliskosti.

Istraživanjem su obuhvaćeni učenici sedmih razreda iz različitih osnovnih škola, izabranih iz triju regija Republike Hrvatske, kao što je vidljivo iz tablice koja slijedi.

---

² *Nastavni plan i program za osnovnu školu*, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, Zagreb, 2006.

Tablica 1.1. Opis uzorka po mjestima prikupljanja podataka i rodnoj odrednici ispitanika

MJESTO PRIKUPLJANJA PODATAKA		Dječaci	Djevojčice	Ukupno:
<i>OŠ Sveta Marija, Sveta Marija</i>	Broj	8	13	21
	%	4,9	6,8	5,9
<i>OŠ Prelog, Prelog</i>	Broj	22	19	41
	%	13,6	9,9	11,6
<i>OŠ Selnica, Selnica</i>	Broj	31	33	64
	%	19,1	17,2	18,1
<i>OŠ Jagode Truhelke, Osijek</i>	Broj	26	32	58
	%	16,0	16,7	16,4
<i>OŠ M. P. Katančića, Valpovo</i>	Broj	25	28	53
	%	15,4	14,6	15,0
<i>OŠ Tenja, Tenja</i>	Broj	15	26	41
	%	9,3	13,5	11,6
<i>OŠ Mladost, Utrine, Zagreb</i>	Broj	25	24	49
	%	15,4	12,5	13,8
<i>OŠ Bukovac, Zagreb</i>	Broj	10	17	27
	%	6,2	8,9	7,6
Ukupno:	Broj	162	192	354
	%	100,0	100,0	100,0

Kao što prikazuje tablica, podaci su prikupljeni u osam osnovnih škola, tehnikom prikupljanja *licem u lice* uz prisutnog ispitivača, u školskoj godini 2008./2009.

Budući da je riječ o ispitanicima koji su srodni po stupnju obrazovanja, godinama starosti, godinama obrazovanja i tipu obrazovanja (temeljem jedinstvenog Nastavnog plana), u nastavku istraživanja analizirane su njihove razlike s obzirom na tri ključne varijable razlikovanja: rodnu kategoriju, zaključnu ocjenu iz Hrvatskog jezika (na kraju šestog razreda) i samoprocjenu zainteresiranosti za čitanje (mjerenu na Likertovoj pet-stupnjevanoj ljestvici, gdje prvi stupanj označava odsustvo bilo kakve zainteresiranosti, a posljednji, peti, potpunu zainteresiranost).

Kao što prikazuje tablica 1.2., utvrđene su statistički značajne razlike između varijable roda i zaključne ocjene iz Hrvatskog jezika te samoprocjene zainteresiranosti za čitanje.

Tablica 1.2. Statistički značajne razlike u zaključnim ocjenama iz Hrvatskog jezika i sklonosti čitanju s obzirom na rodnu odrednicu (hi-kvadrat test pokazatelj)

ZAKLJUČNA OCJENA IZ HRVATSKOG JEZIKA na kraju šk. god. 2007./2008.		Rod		Ukupno:	hi-kvadrat test pokazatelj i p vrijednost	
		Dječaci	Djevojčice			
<i>dovoljan</i>	Broj ispitanika	33	15	48	hi-kvadrat = 27,51 p=0,000**	
	Postotak	20,6	7,8	13,6		
<i>dobar</i>	Broj ispitanika	53	48	101		
	Postotak	33,1	25,0	28,7		
<i>vrlo dobar</i>	Broj ispitanika	43	47	90		
	Postotak	26,9	24,5	25,6		
<i>izvrstan</i>	Broj ispitanika	31	82	113		
	Postotak	19,4	42,7	32,1		
Ukupno:	Broj ispitanika	160	192	352		
	Postotak	100,0	100,0	100,0		
SAMOPROCJENA SKLONOSTI ČITANJU						
<i>uopće me ne zanima</i>	Broj ispitanika	20	10	30		hi-kvadrat = 20,47 p=0,000**
	Postotak	12,7%	5,2%	8,6%		
<i>ne zanima me</i>	Broj ispitanika	33	20	53		
	Postotak	21,0%	10,5%	15,2%		
<i>niti me zanima, niti me ne zanima</i>	Broj ispitanika	42	59	101		
	Postotak	26,8%	30,9%	29,0%		
<i>zanima me</i>	Broj ispitanika	58	83	141		
	Postotak	36,9%	43,5%	40,5%		
<i>izrazito me zanima</i>	Broj ispitanika	4	19	23		
	Postotak	2,5%	9,9%	6,6%		
Ukupno:	Broj ispitanika	157	191	348		
	Postotak	100,0%	100,0%	100,0%		

** statistički značajna razlika čija je signifikantnost manja od 0.01; * statistički značajna razlika čija je signifikantnost manja od 0.05

Djevojčice su one koje su same sebe u većem udjelu ocijenile zainteresiranijima za čitanje, a istodobno su ocijenjene i višim prosječnim ocjenama iz Hrvatskog jezika.

S ciljem potvrde prethodnih rezultata, po kojima su djevojčice sklonije čitanju te ujedno i ocijenjene višim prosječnim ocjenama iz predmeta Hrvatski jezik, provedena je i t-test procedura³ kojom se došlo do rezultata kojima je prethodna pretpostavka

³ Jedan od najpoznatijih statističkih postupaka. Odnosi se na testiranje statističke značajnosti razlike između dvije aritmetičke sredine. Sastoji se u tome da se dobivena razlika između obje aritmetičke sredine po-

potvrđena u oba slučaja višim prosječnim ocjenama u korist djevojčica. Razlika je statistički značajna na razini 1% signifikantnosti⁴.

2.3. Upitnik

Priredili smo upitnik za učenike strukturiran od dva zadatka, od kojih je drugi zadatak sadržavao *a* i *b* dio. U 1. zadatku učenici su u tabličnom prikazu književnih likova preuzetih iz obveznih lektirnih djela od prvog do sedmog razreda trebali odrediti njihovu fiktivnu, mitološku ili zbiljsku podlogu. Tablica je oblikovana tako da je ujedno trebala ponuditi i uvid u eventualna nečitanja ili zaboravljanja pojedinih tekstova – ispitanici su se mogli odlučiti i za kategorije odgovora *nisam čitao* ili *ne sjećam se lika*. U 2.a zadatku učenici su na istim likovima prosuđivali stupanj saživljenosti/poistovjećenja s likom (*a* - lik mi uopće nije blizak, *b* – lik mi je samo djelomično blizak, *c* – lik mi je izuzetno blizak), dok su u 2.b zadatku iz iste skupine likova trebali izabrati svoj najomiljeniji lik te ga okarakterizirati pridruživanjem ili nepridruživanjem ponuđenih karakteristika.⁵

Kako je već u analizi osobitosti uzorka zamijećeno da se učenici statistički značajno razlikuju u prosječnoj zaključnoj ocjeni iz Hrvatskog jezika i samoprocjeni sklonosti čitanju s obzirom na rod, rodna kategorija tretirana je kao varijabla razlikovanja i u ostalim segmentima statističke analize. Ispitanici koji su na navedeno pitanje odgovorili *ne znam* ili *ne sjećam se*, tretirani su kao nedostajući.

2.4. Rezultati statističke analize i njihova interpretacija

2.4.1. Učenička recepcija geneze lika na primjeru Nazorove novele *Voda* i Bilopavlovićeva *Paunaša*

Nakon analize podataka u SPSS programu za statistiku, koja je generalno pokazala da učenici najbolje prepoznaju i točno određuju fiktivne likove, a najlošije mitološke, prepoznavanje dvaju ponuđenih nefiktivnih (zbiljskih) likova izgledalo je kao što prikazuju tablice i grafikoni koji slijede.

Tablica 1.3. Učeničko određivanje vrste lika s obzirom na genezu – na primjeru lika dječaka Vlade iz Nazorove pripovijetke *Voda*

DJEČAK VLADO (V. Nazor: <i>Voda</i>)	Broj odgovora	%
<i>zbiljski</i>	117	31,9
<i>preuzet iz mitologije/narodne predaje</i>	21	5,7
<i>izmišljen</i>	30	8,2
<i>ne sjećam se lika</i>	38	10,4
<i>nisam čitala/o</i>	144	39,2
Ukupno:	350	95,4
Nedostajući:	17	4,6
Sveukupno:	367	100,0

dijeli standardnom pogreškom te razlike: razlika/standardna pogreška razlike. (Kolesarić, Vladimir – Petz, Boris, *Statistički rječnik*, Naklada Slap, Jastrebarsko 1999., str. 220.)

⁴ Tablicu s rezultatima t-test postupka vidi na kraju rada u Prilozima.

⁵ Cjelovit upitnik nalazi se u Prilozima na kraju rada.

Kao što je vidljivo iz predočene tablice i grafikona, najveći broj učenika djelo uopće nije pročitao (39,2%), ali gotovo isto toliko je i onih koji su točno odredili genuzu lika prepoznavši ga kao *zbijski* lik (31,9%). Ovakvu raspodjelu odgovora moguće je tumačiti u dva smjera. S jedne strane, visok postotak nepročitanoosti ukazuje da tekst u okviru percepcije trinaestogodišnjaka ne djeluje u dovoljnoj mjeri čitateljski poticajno i atraktivno. Razlozi za to zasigurno su raznovrsni i višestruki (počevši od čitateljskog iskustva i navike čitanja, preko opće informiranosti, senzibiliteta, slobodnog vremena, do funkcionalnosti nastavnih planova i programa, kao i izvedbe nastave u praksi i motivacije od strane predmetnog učitelja), no ovdje nam nije namjera detaljnije ih analizirati. S druge strane, postotak nepročitanoosti možda je također povezan s time što će neki razredi tekst obrađivati u drugom polugodištu, iako je uvršten u obveznu lektiru i najčešće se radi pri početku nastavne godine. Nadalje, visok postotak točnog određenja (među onima koji su djelo pročitali najviše je onih koji su lik točno odredili – kao *zbijski*, 56,8%), ukazuje na to da je učenicima autobiografsko podrijetlo lika uglavnom jasno, tj. da nemaju problema s njegovim zapažanjem i razumijevanjem. Glavni problem, čini se, leži na relaciji čitanje-nečitanje, a ne na relaciji čitanje-razumijevanje. Dobrom determiniranju vrste lika, osim pažljiva čitanja i kvalitetne nastavne interpretacije djela, u ovom primjeru svakako olakšava činjenica ispunjenja glavnog autobiografskog kriterija – identičnosti imena lika i autora. Ono što je također zanimljivo vezano uz učeničke odgovore jest izuzetno velik broj učenika koji su se odlučili za odgovor *ne sjećam se lika* (10,4%). Ovaj podatak upućuje na to da lik u doživljajnom rakursu dječjeg čitatelja nije ‘pamtljiv’ na način na koji su to neki drugi likovi, osobito oni fiktivne podloge. Relativno malen postotak učenika koji su lik odredili izmišljenim (8,2%), odnosno mitološkim (5,7%) govori u prilog već iznesenoj tvrdnji da učenici koji su pripovijetku pročitali i upamtili, nemaju većih problema s dohvaćanjem njezine autobiografske dimenzije.

U tablici koja slijede predočit ćemo kako ista situacija izgleda na primjeru lika Bilopavlovićeva dječaka iz pripovijetke *Paunaš*.

Tablica 1.4. Učeničko određivanje vrste lika s obzirom na genuzu - na primjeru lika neimenovanog dječaka iz Bilopavlovićeve pripovijetke *Paunaš*

DJEČAK (T. Bilopavlović: <i>Paunaš</i>)	Broj odgovora	%
<i>zbijski</i>	85	23,2
<i>preuzet iz mitologije/narodne predaje</i>	18	4,9
<i>izmišljen</i>	78	21,3
<i>ne sjećam se lika</i>	84	22,9
<i>nisam čitala/o</i>	80	21,8
Ukupno:	345	94,0
Nedostajući:	22	6,0
Sveukupno:	367	100,0

Kao što je vidljivo, recepcija ovog lika slična je prethodnom primjeru, ali i ponešto drugačija. Najveći broj učenika (23,2%) točno je odredio vrstu lika, ali gotovo jednak broj ima i onih koji djelo uopće nisu čitali (21,8%) te, osobito, onih koji su naveli da se ne sjećaju lika (22,9%). Dok bi se velik broj nepročitanoosti (iako manji nego kod

Nazora), uz općenite razloge koje je moguće sažeti u sintagmu ‘nedovoljna motiviranost’ (čime god bila uvjetovana ili inicirana) mogao tumačiti i time što djelo pripada izbornom dijelu lektirnog popisa, iznimno velik stupanj nesjećanja lika doista iznenađuje. Argument koji bi u tom kontekstu valjalo spomenuti svakako je činjenica da se djelo obrađuje u petom razredu pa i tu situaciju nešto veće vremenske udaljenosti od trenutka čitanja do trenutka popunjavanja upitnika valja imati na umu, iako je njezina objasnidbena snaga relativna i nikako ne daje kompletan odgovor na pitanje zašto su učenici u tako velikoj mjeri zaboravili ovaj lik. Štoviše, razlika između onih koji su lik točno odredili (23,2%) i onih koji ga se ne sjećaju (22,9%) tako je mala da je gotovo zanemariva. Visok stupanj zaboravljanja lika možda je također moguće tumačiti činjenicom vremenske razdaljine od vremena čitanja, u smislu da se određen broj učenika, možda, uslijed nepročitanosti djela ili nesigurnosti u određivanju njegove geneze, jednostavno odlučio za odgovor *ne sjećam se lika*, iako ne spadaju u tu kategoriju. Nadalje (a možda i kao prvi u nizu), razlog valja tražiti u samom tekstu i načinu njegove nastavne obrade. Čini se da su likovi koje nalazimo u tekstovima autobiografske podloge – za razliku od onih koji dominiraju u pripovijetkama i romanima fiktivnog karaktera – samom svojom uronjenošću u književni svijet koji funkcionira kao ekvivalent stvarnom svijetu, ‘oslabljene’ događajne strukture i kompozicijsko-strukturalne obrade koja je u manjoj mjeri artifičijelna od one kakvu uglavnom nudi fikcija (usp. Biti 1987:123-151), s gledišta mladog čitatelja manje čitateljski atraktivni, a samim time i manje pamtljivi. Ključno pitanje koje se pri tome postavlja jest kvaliteta čitateljskog odgoja koja je učenicima ponuđena od prvih čitateljskih dana, kao bitan faktor koji stoji u pozadini svih kasnijih reakcija, pa i ove koju smo ispitivali istraživanjem. Naravno, relevantan faktor jest i adekvatna priprema neprestano prije samog čitanja, kao i zanimljiva i kreativna nastavna interpretacija teksta nakon čitanja koja će usmjeriti doživljaj djela prema kvalitetnim i trajnim spoznajama koje također mogu biti temelj za daljnje kreativne činove. I u slučaju Bilopavlovićeva djela malen je broj učenika koji su lik prepoznali kao mitološki, ali je, za razliku od Nazorova lika dječaka Vlade, iznimno velik broj onih koji su ga odredili izmišljenim likom (21,3%), tek nešto manji od broja onih koji su ga točno odredili. Ovakvo stanje, osobito veliku razliku u tom segmentu između Nazorove i Bilopavlovićeve pripovijetke, možemo tumačiti unutar tekstualnim razlozima, tj. autobiografskim odnosno pseudoautobiografskim konceptom koji je u podlozi jednog, odnosno drugog teksta. Ta se razlika u prvom redu očituje u tipu autobiografskog diskursa s obzirom na najvažniji autobiografski kriterij, kriterij pripovjedača i njegova odnosa prema instancijama lika i autora. Dok je Nazorov tekst u tom smislu primjer autobiografije u užem smislu, tj. ‘čistog’ autobiografskog teksta, Bilopavlovićev pripada autobiografskom tipu tzv. pseudoautobiografije. Ta je razlika prije svega vidljiva već kroz činjenicu (ne)podudaranja imena lika i autora, ali i kroz neke druge tekstualne i izvantekstualne signale.

2.4.2. Učenička recepcija geneze lika s obzirom na školu i regiju

Istraživanjem su zahvaćene tri različite hrvatske regije – sjeverozapadna Hrvatska (Međimurska županija), središnja Hrvatska (grad Zagreb) i istočna Hrvatska (Osječko-baranjska županija). U sjeverozapadnoj Hrvatskoj istraživanje je provedeno u tri škole (OŠ Sveta Marija, Sveta Marija; OŠ Prelog, Prelog i OŠ Selnica, Selnica), kao i u istočnoj Hrvatskoj (OŠ Jagode Truhelke, Osijek; OŠ Matije Petra Katančića, Valpovo;

OŠ Tenja, Tenja), dok je središnja Hrvatska, tj. grad Zagreb, predstavljena s dvije škole (OŠ Mladost, Utrine – Zagreb; OŠ Bukovac, Zagreb). Ono što se pokazalo kod oba lika jest izuzetno nejednak stupanj prepoznavanja vrste lika od jedne do druge škole. Taj je raspon osobito velik kod lika dječaka Vlade (7,69% – 72,5%), a nešto manji u slučaju dječaka iz pripovijetke *Paunaš* (8% – 56,09%). Izuzetna nejednolikost u slučaju Nazorove pripovijetke vjerojatno se može tumačiti antitetičnom situacijom čitanja i nečitanja, odnosno, pretpostavkom da u pojedinim školama djelo nije ni bilo lektirno obrađivano. U slučaju Bilopavlovića raspon između najmanjeg i najvećeg postotka točnih odgovora nešto je manji, ali je i najveći postotak točnih odgovora (56,09%) manji od istoga kod Nazorove pripovijetke (72,5%). Takva distribucija ujedno govori da je lik dječaka iz *Paunaša* ‘teži’ i ‘nezahvalniji’ za prepoznavanje u smislu geneze, stoga što je njegova autobiografska podloga manje vidljiva, tj. stoga što se zapravo radi o pseudoautobiografskom liku, odnosno tekstu. Napravi li se analiza po tri hrvatske regije u kojima se nalaze istraživanjem zahvaćene škole, uvidjet će se da u slučaju obiju pripovijedaka najbolje prolazi sjevernohrvatska regija (prosječan postotak točnih odgovora na razini sjevernohrvatske regije za dječaka Vladu jest 54,49%, a za dječaka iz *Paunaša* 34,82%), nešto slabije istočnohrvatska regija (za dječaka Vladu točnih je 36,58%, za dječaka iz *Paunaša* 21,44% odgovora), a najslabije zagrebačka sredina (za dječaka Vladu 9,91%, za dječaka iz *Paunaša* 12,53%). Takvo stanje moguće je tumačiti isključivo izvantekstualnim razlozima, kao što su veliki udio onih koji djela nisu ni pročitali, neadekvatna nastavna obrada i sl. Što se samih tekstova tiče, ni u jednom ni u drugom tekstu ne postoji argument koji bi objašnjavao ovako velike razlike s obzirom na regionalnu pripadnost recipijenata. Radnja pripovijetke *Voda* prostorno je smještena u otočki, brački ambijent, podjednako udaljen od konteksta životne svakodnevice učenika svih triju ispitivanih regija. Isti je slučaj i s radnjom *Paunaša* smještenom u kontinentalnu, provincijsku sredinu gradića uz rijeku (Nova Gradiška), također podjednako udaljenu, ili podjednako blisku, trima kontinentalnim hrvatskim regijama.

2.4.3. Recepcija geneze lika s obzirom na rodnu kategoriju učenika

Razlike u odgovorima s obzirom na kategoriju roda ispitanika prikazuju sljedeće tablice.

Tablica 1.5. Odnos između određivanja geneze lika dječaka Vlade (V. Nazor: *Voda*) i rodne kategorije ispitanika

DJEČAK VLADO (VODA)			<i>zbijski</i>	<i>preuzet iz mitologije / narodne predaje</i>	<i>izmišljen</i>	<i>ne sjećam se lika</i>	<i>nisam čitao/čitao</i>	Ukupno:
ROD	<i>Muški</i>	Broj odgov.	40	11	13	22	64	150
		%	35,1	55,0	44,8	64,7	45,1	44,2
	<i>Ženski</i>	Broj odgov.	74	9	16	12	78	189
		%	64,9	45,0	55,2	35,3	54,9	55,8
Ukupno:	Broj odgov.	114	20	29	34	142	339	
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	

Tablica 1.6. Odnos između određivanja geneze lika neimenovanog dječaka (T. Bilopavlović: *Paunaš*) i rodne kategorije ispitanika

DJEČAK (PAUNAŠ)			zbiljski	preuzet iz mitologije / narodne predaje	izmišljen	ne sjećam se lika	nisam čitala/čitao	Ukupno:
ROD	Muški	Broj odgov.	27	9	33	37	46	152
		%	32,1%	50,0%	46,5%	45,7%	57,5%	45,5%
	Ženski	Broj odgov.	57	9	38	44	34	182
		%	67,9%	50,0%	53,5%	54,3%	42,5%	54,5%
Ukupno:		Broj odgov.	84	18	71	81	80	334
		%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Među onima koji su točno prepoznali autobiografsku genezu lika dječaka Vlade determinirajući ga zbiljskim likom, 64,9% čine djevojčice, a 35,1% čine dječaci. U slučaju dječaka iz pripovijetke *Paunaš* razlika je još veća – 67,9% su djevojčice, a 32,1% su dječaci. Ovakvu razliku u uspješnosti odgovora između djevojčica i dječaka, iako možda na prvi pogled iznenađujuću, moguće je dovesti u vezu s većom zaključnom ocjenom koju u prosjeku imaju djevojčice, kao i većim interesom za čitanje, što će biti izloženo u nastavku. Zanimljivo je da u postotku odgovora *ne sjećam se lika* i *nisam čitala/o* ne postoji zamjetnijih pravilnosti u korist jednih ili drugih. Za te se odgovore odlučuju i dječaci i djevojčice (primjerice, u slučaju dječaka iz pripovijetke *Paunaš* 54,3% djevojčica odgovorilo je da se ne sjeća lika naspram 45,7% dječaka, ali zato knjigu nije čitalo 57,5% dječaka i 42,5% djevojčica). Znači da su djevojčice, kad su jednom djelo pročitale, samo uspješnije u prepoznavanju podloge lika i djela, što se može tumačiti razlozima koje smo naveli, prvenstveno prosječno većim znanjem (pod pretpostavkom da su zaključne ocjene recipročne sa stupnjem/količinom znanja koje pojedinac ima iz nekog područja), ali na razini cjeline razreda djelo nisu čitale u znatnije većem broju, te su podjednako zaboravljale.

2.4.4. Recepcija geneze lika s obzirom na zaključnu ocjenu iz Hrvatskog jezika

Tablice koje slijede prikazuju odnos između učeničkih odgovora kojima su određivali vrstu lika s obzirom na genezu i zaključne ocjene koju je učenik imao iz Hrvatskog jezika na kraju prethodno završena, šestog, razreda.

Tablica 1.7. Odnos između određivanja geneze lika dječaka Vlade (V. Nazor: *Voda*) i zaključne ocjene koju ispitanik ima iz Hrvatskog jezika

DJEČAK VLADO (VODA)			zbijski	preuzet iz mitologije / narodne predaje	izmišljen	ne sjećam se lika	nisam čitao/čitao	Ukupno:
ZAKLJUČNA OCJENA IZ HRVATSKOG JEZIKA	dovoljan	Broj odgov.	10	3	2	10	22	47
		%	8,5%	15,0%	6,7%	27,8%	15,4%	13,6%
	dobar	Broj odgov.	34	5	11	7	41	98
		%	29,1%	25,0%	36,7%	19,4%	28,7%	28,3%
	vrlo dobar	Broj odgov.	29	7	7	13	34	90
		%	24,8%	35,0%	23,3%	36,1%	23,8%	26,0%
	izvrstan	Broj odgov.	44	5	10	6	46	111
		%	37,6%	25,0%	33,3%	16,7%	32,2%	32,1%
Ukupno:	Broj odgov.	117	20	30	36	143	346	
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	

Tablica 1.8. Odnos između određivanja geneze lika neimenovanog dječaka (T. Bilopavlović: *Paunaš*) i zaključne ocjene koju ispitanik ima iz Hrvatskog jezika

DJEČAK (PAUNAŠ)			zbijski	preuzet iz mitologije / narodne predaje	izmišljen	ne sjećam se lika	nisam čitao/čitao	Ukupno:
ZAKLJUČNA OCJENA IZ HRVATSKOG JEZIKA	dovoljan	Broj odgov.	10	4	8	7	16	45
		%	11,8	22,2	10,5	8,5	20,0	13,2
	dobar	Broj odgov.	22	7	24	21	24	98
		%	25,9	38,9	31,6	25,6	30,0	28,7
	vrlo dobar	Broj odgov.	16	3	20	29	19	87
		%	18,8	16,7	26,3	35,4	23,8	25,5
	izvrstan	Broj odgov.	37	4	24	25	21	111
		%	43,5	22,2	31,6	30,5	26,3	32,6
Ukupno:	Broj odgov.	85	18	76	82	80	341	
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	

Vidljivo je, kao što je i očekivano, da najveći broj točnih odgovora daju učenici sa zaključnom ocjenom izvrstan (u slučaju dječaka Vlade taj udio među cjelokupnim točnim odgovorima iznosi 37,6%, a u slučaju dječaka iz *Paunaša* 43,5%). Kako se sma-

njuje zaključna ocjena, smanjuje se i udio točnih odgovora, s iznimkom kod ocjena dobar i vrlo dobar. Naime, zanimljivo je da i u slučaju lika dječaka Vlade, i u slučaju dječaka iz Bilopavlovićeve pripovijetke, više točnih odgovora daju učenici sa zaključnom ocjenom dobar nego oni sa zaključnom ocjenom vrlo dobar. Takva raspodjela u prvi se mah čini zbunjujućom, međutim, kad se pogleda ukupan broj učenika s pojedinom ocjenom, vidljivo je da se taj broj smanjuje kako se ide od ocjene izvrstan prema ocjeni dovoljan. Da bi se dobio adekvatan uvid u udio pojedine zaključne ocjene u točnom odgovoru, valja svakako obratiti pozornost na postotni udio točnih odgovora u okviru svake pojedine kategorije učenika, počevši od onih s ocjenom izvrstan do onih s ocjenom dovoljan. Logično bi bilo očekivati da je taj udio recipročan s ocjenom, tj. što više ocjena, to veći postotak onih koji su, pripadajući okviru iste ocjene, točno odgovorili. Ovdje to, međutim, nije slučaj – kod lika dječaka Vlade disbalans dolazi do izražaja u relaciji između ocjena dobar i vrlo dobar (od onih s ocjenom vrlo dobar 32,22% ih je točno odgovorilo, a od onih s ocjenom dobar 34,69%), dok je kod lika dječaka iz *Paunaša* slijed onih koji unutar svoje kategorije imaju najveći udio točnih odgovora sljedeći: odličan (33,33%), dobar (22,45%), dovoljan (22,22%), vrlo dobar (18,39%). Iako je ovakve disproporcije teško tumačiti, ono na što svakako upućuju jest relativnost zaključnih ocjena. Da bismo provjerili pretpostavku, podaci su podvrgnuti t-test proceduri, koja je pokazala da ne postoji statistički značajna razlika između zaključne ocjene iz Hrvatskog jezika i točnog određenja vrste lika dječaka Vlade iz Nazorova teksta (p vrijednost = 0,055, t-test = -1,929). Isti slučaj je i s Bilopavlovićevim likom dječaka iz *Paunaša* (p vrijednost = 0,099, t-test = -1,660).⁶

2.4.5 Recepcija geneze lika s obzirom na samoprocjenu sklonosti čitanju

O odnosu između učeničke sklonosti čitanju (tj. dojma o vlastitoj sklonosti) i prepoznavanja geneze ponuđenih likova, informiraju sljedeće dvije tablice.

Tablica 1.9. Odnos između određivanja geneze lika dječaka Vlade (V. Nazor: *Voda*) i samoprocjene sklonosti čitanju

DJEČAK VLADO (VODA)			<i>zbiljski</i>	<i>preuzet iz mitologije / narodne predaje</i>	<i>izmišljen</i>	<i>ne sjećam se lika</i>	<i>nisam čitao/čitao</i>	Ukupno:
SKLONOST ČITANJU	<i>uopće me ne zanima</i>	Br. o.	9	4	3	3	12	31
		%	7,7%	20,0%	10,7%	8,1%	8,5%	9,0%
	<i>ne zanima me</i>	Br. o.	14	4	6	9	20	53
		%	12,0%	20,0%	21,4%	24,3%	14,1%	15,4%
	<i>niti me zanima, niti ne zanima</i>	Br. o.	36	2	9	9	48	104
		%	30,8%	10,0%	32,1%	24,3%	33,8%	30,2%

⁶ Tablice s rezultatima t-test analize nalaze se u Prilozima radu.

<i>zanimam me</i>	Br. o.	52	6	7	12	56	133
	%	44,4%	30,0%	25,0%	32,4%	39,4%	38,7%
<i>izrazito me zanima</i>	Br. o.	6	4	3	4	6	23
	%	5,1%	20,0%	10,7%	10,8%	4,2%	6,7%
Ukupno:	Br. o.	117	20	28	37	142	344
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Tablica 1.10. Odnos između određivanja geneze lika neimenovanog dječaka (T. Bilopavlović: *Paunaš*) i samoprocjene sklonosti čitanju

DJEČAK (PAUNAŠ)			<i>zbijski</i>	<i>preuzet iz mitologije / narodne predaje</i>	<i>izmišljen</i>	<i>ne sjećam se lika</i>	<i>nisam čitao/čitao</i>	Ukupno:
SKLONOST ČITANJU	<i>uopće me ne zanima</i>	Br. o.	5	3	8	4	10	30
		%	5,9%	16,7%	10,5%	4,8%	12,7%	8,8%
	<i>ne zanima me</i>	Br. o.	6	2	12	20	14	54
		%	7,1%	11,1%	15,8%	24,1%	17,7%	15,8%
	<i>niti me zanima, niti ne zanima</i>	Br. o.	30	4	22	18	26	100
		%	35,3%	22,2%	28,9%	21,7%	32,9%	29,3%
	<i>zanimam me</i>	Br. o.	32	7	29	38	28	134
		%	37,6%	38,9%	38,2%	45,8%	35,4%	39,3%
	<i>izrazito me zanima</i>	Br. o.	12	2	5	3	1	23
		%	14,1%	11,1%	6,6%	3,6%	1,3%	6,7%
Ukupno:	Br. o.	85	18	76	83	79	341	
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	

Iz obje tablice vidljivo je da najveću uspješnost (44,4% u ukupnim točnim odgovorima za dječaka Vladu i 37,6% za dječaka iz *Paunaša*) u određivanju zbijske podloge lika imaju oni učenici koji su svoju sklonost čitanju procijenili ocjenom *zanimam me*, odnosno četvrtim stupnjem na petstupnjevnoj skali. Takvih učenika ima najviše u cijelom uzorku na kojem je istraživanje provedeno, gotovo 40%. Na prvi pogled iznenađuje malen udio onih od kojih bi se očekivalo najviše – učenika koji su svoju sklonost čitanju procijenili sa *izrazito me zanima*, tj. najvišim stupnjem. Radi se, međutim, o tome da je takvih učenika najmanje u cijelom uzorku (svega 6,7%) što zasigurno otvara mnoge nove teme za promišljanja i istraživanja, u prvom redu onu o razlozima takva stanja i načinima motivacije za čitanje, kao i temu o budućnosti odgojno-obrazovnog sustava, te čitanja uopće. Iako slična istraživanja postoje, mnogi stručnjaci (usp. Jelušić 2004:91-100, Bremer 2007:80) naglašavaju da su još uvijek nedovoljna, ističući kulturu čitanja kao iznimno bitan čimbenik koji kod mladih ljudi razvija sposobnost mišljenja i imaginaciju, pomažući im u stjecanju kompetencija za kvalitetniju budućnost.

Izračuna li se postotni udio točnih odgovora u okviru svake zasebne kategorije po stupnju motiviranosti za čitanje, dobivaju se sljedeći udjeli: *uopće me ne zanima* (29,03%), *ne zanima me* (26,42%), *niti me zanima, niti ne zanima* (34,62%), *zanima me* (39,1%), *izrazito me zanima* (26,09%) za lik iz pripovijetke *Voda* te *uopće me ne zanima* (16,66%), *ne zanima me* (11,11%), *niti me zanima, niti ne zanima* (30%), *zanima me* (23,88%), *izrazito me zanima* (52,17%) za lik iz pripovijetke *Paunaš*. Ovakva distribucija postotaka točnih odgovora s obzirom na samoprocjenu sklonosti za čitanje pokazuje da ne postoji pravilnost u stupnju točnosti u procjenjivanju zbiljske podloge lika. Dok su u slučaju *Vode* najuspješniji bili oni koji su sklonost čitanju označili sa *zanima me*, a najmanje uspješni oni koji su je odredili sa *izrazito me zanima*, u slučaju *Paunaša* upravo oni sa *izrazito me zanima* bili su najuspješniji, dok su najmanje uspješni bili oni sa *ne zanima me*. Ovakvo stanje upućuje barem na dvije pretpostavke. Kao prvo, na to da sklonost čitanju nije usko (ili nije uopće) povezana s boljim razumijevanjem književnog djela i njegovih likova, te kao drugo, da je sposobnost samoprocjene sklonosti čitanju, kao i mnogih drugih samoprocjena, izuzetno relativna i subjektivna kategorija. U cilju potvrde ovih pretpostavaka i ove smo elemente podvrgli statističkoj t-test analizi⁷, koja je u slučaju lika dječaka Vlade pokazala da ne postoji statistički značajnija razlika (p vrijednost nije manja od 0,05) između točnosti u određenju lika i stupnja kojim su učenici procijenili svoju sklonost čitanju. Kod lika dječaka iz pripovijetke *Paunaš*, situacija je, međutim, drugačija: p vrijednost (p = 0,005) ukazuje na statistički značajnu razliku te upućuje na to da što su učenici skloniji čitanju, to su točnije odredili ovaj lik. Ovo je, pretpostavljamo, u sukladnosti s time da je *Paunaš* zahtjevniji za čitanje (u kontekstu problematike autobiografizma) jer ne radi o čistom autobiografskom diskursu, kao i s time da su ga učenici čitali godinu dana ranije od Nazorove *Vode*. U takvoj situaciji intrinzična motivacija za čitanje čini se važnijim čimbenikom od zaključne ocjene koja se ni kod jednog ni kod drugog lika nije pokazala bitnim elementom u prosudbi autobiografske podloge lika.

Statističkom analizom prikupljenih podataka pokušali smo utvrditi precizniji odnos između sklonosti čitanju i zaključne ocjene iz Hrvatskog jezika, na razini svih ispitanika. Pokazalo se da se najveći dio ispitanika odlučuje za odgovor *zanima me*, i to neovisno o ocjeni koju imaju iz Hrvatskog jezika. Iznimka su jedino učenici s najnižom zaključnom ocjenom, ocjenom dovoljan, gdje ih se najviše odlučuje za procjenu *niti me zanima, niti me ne zanima*. Za odgovor *izrazito me zanima* odlučilo se najmanje ispitanika od onih koji su imali ocjenu dovoljan ili dobar, dok ih se od onih koji su imali ocjenu vrlo dobar i odličan najmanje odlučilo za ocjenu *uopće me ne zanima*, ali ocjena *izrazito me zanima* odmah je iza nje (među onima sa zaključnom ocjenom vrlo dobar), odnosno, na trećem mjestu (kod onih koji su imali ocjenu dobar) te upućuje na iznimno mali broj učenika koji posjeduju iznimnu sklonost čitanju, čak i među onima s najvišim zaključnim ocjenama iz predmeta Hrvatski jezik. U ukupnom uzorku situacija je takva da izrazitu sklonost čitanju iskazuje najmanji broj učenika (6,4%).⁸ Ovakvo stanje zasigurno je polazište mnogim budućim promišljanjima o čitanju, kao i o sudbini književnosti uopće, neovisno o tome radi li se o autobiografskim ili fiktivnim tipovima tek-

⁷ Tablice s rezultatima nalaze se u Prilozima.

⁸ Cjelovita tablica koja pokazuje odnos između stupnja kojim su učenici označili svoju sklonost čitanju i zaključne ocjene iz Hrvatskog jezika nalazi se u Prilozima.

stova. Nasreću, ipak je najveći udio onih koje čitanje zanima (39,8%), iako čine manje od 50% ispitanika. Nešto manje je onih koje čitanje niti zanima, niti ne zanima (30%), dok je broj onih koje čitanje ne zanima još manji (15,1%), kao i onih koje uopće ne zanima (8,7%). Na razini cijelog uzorka situacija (ne)sklonosti čitanju, dakle, ipak nije dramatična, osobito stoga što udio onih koji posjeduju sklonost ili iznimnu sklonost čitanju više-manje proporcionalno raste s višom zaključnom ocjenom. Međutim, zabrinjava izrazito malen broj onih koje čitanje jako zanima, broj koji je manji od broja onih koje uopće ne zanima.

Radi zornijeg uvida u suodnos između zaključne ocjene učenika iz predmeta Hrvatski jezik i sklonosti čitanju, podaci su podvrgnuti i statističkoj t-test proceduri koja je pokazala da postoji statistički značajna razlika u suodnosu između odrednice pripadajuće ocjene i stupnja (ne)sklonosti čitanju. Također, statističkom analizom između navedenih odrednica utvrđena je pozitivna koreliranost zaključne ocjene i samoprocjene sklonosti čitanju ($r = 0,263$, p vrijednost = 0,000), što je samo eksplicitna potvrda već iznesenih zapažanja o generalno većoj sklonosti čitanju kod učenika s višim ocjenama.⁹

2.4.6. Saživljavanje (stupanj bliskosti) s autobiografskim likovima

Drugi zadatak u upitniku za učenike odnosio se na ispitivanje saživljavanja, poistovjećivanja s autobiografskim likovima, odnosno, na ispitivanje stupnja bliskosti koje mladi čitatelji realiziraju kroz čitateljsku komunikaciju s književnim likom. U 2.a zadatku ispitanici su trebali izraziti stupanj bliskosti s likom na ponuđenoj skali od tri stupnja – *lik mi uopće nije blizak*, *lik mi je samo djelomično blizak*, *lik mi je izuzetno blizak*. Učenička recepcija lika dječaka Vlade iz Nazorove *Vode* i lika dječaka iz Bilopavlovićeva *Paunaša* s obzirom na navedeni aspekt prikazana je u tablicama.

Tablica 1.11. Učenička procjena bliskosti s likom dječaka Vlade (V. Nazor: *Voda*)

	Stupanj bliskosti	Broj odgovora	%
	<i>lik mi uopće nije blizak</i>	78	21,3
	<i>lik mi je samo djelomično blizak</i>	48	13,1
	<i>lik mi je izuzetno blizak</i>	49	13,4
	ukupno	175	47,7
Nedosta jući	<i>ne sjećam se lika</i>	39	10,6
	<i>nisam čitala/o</i>	148	40,3
	<i>nevažeci</i>	5	1,4
	ukupno	192	52,3
Ukupno:		367	100,0

* Korelacija je statistički značajna na razini 0,01.

⁹ Tablice s rezultatima t-test analize i s podacima o korelaciji nalazi se u Prilozima.

Tablica 1.11. Učenička procjena bliskosti s likom neimenovanog dječaka (T. Bilopavlović: *Paunaš*)

	Stupanj bliskosti	Broj odgovora	%
Nedosta jući	<i>lik mi uopće nije blizak</i>	100	27,2
	<i>lik mi je samo djelomično blizak</i>	58	15,8
	<i>lik mi je izuzetno blizak</i>	46	12,5
	ukupno	204	55,6
	<i>ne sjećam se lika</i>	73	19,9
	<i>nisam čitala/o</i>	81	22,1
	<i>nevažeci</i>	9	2,5
	ukupno	163	44,4
Ukupno:		367	100,0

Ono što prvo upada u oči pogledom na obje tablice izuzetno je velik stupanj upitnika koje smo tretirali kao *nedostajuće*, bez obzira radi li se o tome da se učenici ne sjećaju lika, o tome da nisu čitali ili o tome da je odgovor iz nekog razloga izostao. Udio takvih odgovora kod dječaka Vlade iznosi 52,3%, a kod dječaka iz *Paunaša* 44,4%, dakle, u oba slučaja oko polovica ispitanika stupanj bliskosti s likom uopće nije prosuđivala. Najveći broj među njima čine oni učenici koji dotične tekstove nisu čitali, čime se opet okrećemo već naznačenoj problematici (ne)čitavanja. Među učenicima koji su procjenjivali vlastitu saživljenost s naznačenim likovima, i kod jednog i kod drugog lika najviše je onih koji su se odlučili za odgovor *lik mi uopće nije blizak*. Kod dječaka Vlade takvi učenici čine 21,3% unutar cjelokupnog uzorka, odnosno 44,6% u okviru onih koji su se upustili u prosudbu, a kod dječaka iz *Paunaša* 27,2% unutar cjelokupnog uzorka i 49,2% od onih koji su izrazili bliskost/nebliskost s likom, tj. onih koji su nam ovdje najvažniji. Kod dječaka Vlade podjednak je udio onih koji su izrazili djelomičnu i izuzetnu bliskost s likom (13,1% i 13,4%), dok je kod *Paunaša* izuzetnu bliskost izrazio najmanji broj učenika (12,5%), manji od onih koji su izrazili djelomičnu bliskost (15,8%). Ovakva distribucija učeničkih odgovora, osim na činjenicu nečitavanja i dugoročnog nepamćenja dvaju autobiografskih likova, svakako upućuje na slabu emotivno-kognitivnu interakciju s književnim likom. Čini se da je osobito emotivna komponenta književne komunikacije u ovim slučajevima zastupljena u niskom stupnju, s obzirom da su učenici, procjenjujući bliskost/saživljenost s likom, u prvom redu procjenjivali svoju emotivnu angažiranost. U prilog tome govori i činjenica da nitko od tristo šezdesetinjak učenika ni jedan od dva autobiografska lika među ponuđenim likovima nije izdvojio kao najdraži/najbliskiji. Razloge ovakvom stanju recepcije autobiografskih likova, barem što se ovih primjera tiče, zasigurno valja tražiti na različitim poljima – od prilično velike vremenske udaljenosti predočenog vremena zbivanja do aktualna književnopovijesnog i književno-čitateljskog trenutka, preko problematike čitateljskih interesa i čitateljske kulture današnjih osnovnoškolaca, do pitanja o (ne)adekvatnosti metodičke lektirne obrade. Prostorno-vremenska udaljenost prezentiranih književnih svjetova od aktualnog svijeta izvanknjiževne zbilje u autobiografskim je tekstovima zasigurno važniji i presudniji čimbenik nego u djelima fiktivne profilacije, već i iz razloga što fiktivni tekst uvijek nudi alternativu u odnosu na svijet zbilje – nudi *drugotni* svijet kao svoj temeljni koncept. U tekstovima autobiografske usmjerenosti

temeljni je koncept uronjenost *autorsko-pripovjedno-doživljajnog ja* u stvarnost koja ga okružuje i koje je dionikom. Ukoliko postoji teškoća s čitateljskim dohvaćanjem na bilo kojoj od tri navedene razine instancije književnog subjekta (a koje su sve, u konačnici, jedna razina ukoliko se radi o autobiografskim tekstovima u užem smislu), književna komunikacija slabi, ili postaje potpuno neadekvatna.

U svrhu potpunijeg uvida promotrili smo procjenu stupnja bliskosti s likom u odnosu na tri temeljne varijable razlikovanja: rodnu kategoriju ispitanika, zaključnu ocjenu i sklonost čitanju. Rezultati upućuju na to da veću bliskost s oba lika izražavaju dječaci, a naznačena razlika osobito dolazi do izražaja kod lika dječaka iz pripovijetke *Paunaš*. Dok se s jedne strane takva raspodjela može shvatiti kao svojevrsna kontradiktornost u odnosu na iznesena zapažanja o djevojčicama kao onima koje izražavaju veću sklonost čitanju i koje su prosječno ocijenjene višim ocjenama, s druge strane takva raspodjela govori o tome da kod procjene bliskosti s likom presudnu ulogu ima kriterij emocionalne angažiranosti, koji u ovom slučaju ide linijom poistovjećivanja s likom djeteta istoga spola/roda. Naime, lik dječaka koji praćkom ubija goluba, i kojeg za taj čin najstrože osuđuje upravo djevojčica, k tome njegova prijateljica i simpatija, čini se da ipak nije mogao biti podjednako 'prijemljiv' i identifikabilan za mlade čitatelje obaju spolova/rodova. Vjerojatno je to, a ne autobiografska geneza lika, bila presudan faktor za razlike u procjenjivanju bliskosti s likom.

Utvrđeno je da ne postoji suglasje između visine zaključne ocjene i stupnja bliskosti s autobiografskim likom. S obzirom da je već utvrđena pozitivna korelacija između zaključne ocjene i sklonosti čitanju na općenitoj razini, ovakvo stanje u prvi mah iznenađuje. Povežemo li to, međutim, s već interpretiranom činjenicom da je od onih učenika koji su procjenjivali bliskost s likom najviše onih kojima ovi likovi uopće nisu bliski, ovakvo stanje ipak ne začuđuje. Da su učenici procjenjivali saživljenost s nekim fiktivnim likom, pretpostavljamo da bi utjecaj ocjene bio presudniji i da bi utjecao na profilaciju čitateljskih (ne)simpatija s likom kao entitetom književnog teksta. Ovi, u stvarnosti određenog društvenopovijesnog trenutka utemeljeni likovi, čini se da dobrim djelom ipak ostaju izvan djelokruga književne komunikabilnosti s današnjim mladim čitateljem, iz različitih razloga. Njihovo ispitivanje na unutartekstualnim, a osobito na izvantekstualnim razinama, smatramo da bi svakako trebalo shvatiti kao predmet budućih književnoteorijskih, socioloških, psiholoških, pedagoških, kao i metodičkih studija.

Ni sklonost čitanju u prosudbi saživljenosti s dva autobiografska lika nije se pokazala kao značajna varijabla, tj. pokazalo se da ne postoji suglasje između visine stupnja kojim su učenici odredili svoj interes za čitanje i stupnja bliskosti s likom dječaka *Vlade* i likom dječaka iz pripovijetke *Paunaš*. To navodi na zaključak da autobiografski likovi doista loše kotiraju u percepciji onih kojima su primarno namijenjeni, konkretno, dva autobiografska lika koja zatječemo u hrvatskim lektirnim osnovnoškolskim djelima. Kao što je navedeno, razloge takvom stanju svakako bi valjalo detaljnije ispitati, dok ih ovdje tek možemo pretpostaviti: od čitateljskih interesa karakterističnih za ovu životnu dob, određenih razvojno-psihološkim zakonitostima koji pretpostavljaju nešto drugačije teme (sklonost pustolovnim temama, dinamici i akciji, buđenje interesa za ljubavnu tematiku, osobito kod djevojčica); preko prostorno-vremenske udaljenosti predočenog svijeta od aktualnog zbiljskog prostorno-vremenskog konteksta; možebitnih jezičnih barijera (povremene interpolacije otočkih čakavizama u Nazorovu tekstu), do neadekvatne čitateljske kulture i, eventualno, neprimjerena metodičkog pristupa na-

stavnoj obradi. Porast broja najrazličitijih fiktivnih (često i fantastičnih) likova kojima su u suvremenoj popularnoj kulturi svakodnevno izloženi mladi recipijenti, prvenstveno u interakciji s medijima – osobito internetom, računalnim igrama, televizijom i filmovima – pretpostavljamo da je također bitan interferencijski čimbenik koji utječe na formiranje sklonosti prema određenom tipu priče i lika, na horizont očekivanja, kao i na samu recepciju, osobito onu koja uključuje (ne)sposobnost saživljavanja s likom.

Da sklonost čitanju ipak ima veći utjecaj na recepciju književnog lika od zaključne ocjene, vidljivo je iz činjenice da je među onim učenicima koji su svoju sklonost čitanju odredili sa *izrazito me zanima* najveći udio onih koji osjećaju izuzetnu bliskost s likom dječaka Vlade (41,7%). Takva raspodjela, s najviše odgovora *lik mi je izuzetno blizak*, javila se samo kod učenika izrazite sklonosti čitanju, i to samo kod Nazorova lika, ali i ona govori o tome da prevagu u emotivnoj recepciji lika (a time, posredno, i na razini spoznajne recepcije) nose oni čimbenici koji su intrinzično određeni, kao što je sklonost/interes za čitanje.

3. Zaključno o terenskom istraživanju učeničke recepcije autobiografskih likova

Provedeno istraživanje na hrvatskim učenicima sedmih razreda osnovne škole nesumnjivo je pomoglo u rasvjetljavanju problematike autobiografskog diskursa dječje proze s pragmatičkog aspekta njegove čitateljske recepcije. Iako je istraživanje otvorilo niz novih zanimljivih pitanja vezanih uz recepciju lektirnih tekstova (i tekstova uopće), kao i njihovu metodičku nastavnu obradu u školama, usmjerilo je određene pretpostavke i zapažanja te olakšalo zaključke.

Osnovno što se može primijetiti je da hrvatski osnovnoškolci malo i slabo čitaju, barem u onom dijelu koji se tiče propisane lektire. Takav odnos prema književnom tekstu (i njegovim likovima – što smo ovdje, primarno, ispitivali), indikativan je ne samo za raspravu o čitateljskoj kulturi, već i za problematiku književnog autobiografizma. Među onima koji su dva dotična autobiografska teksta pročitali, uglavnom nema većih teškoća s prepoznavanjem autobiografske geneze likova. Slabija prepoznatljivost lika neimenovanog dječaka iz *Paunaša* kao autobiografskog može se tumačiti činjenicom da ovaj tekst pripada tipu tzv. pseudoautobiografije, o čemu svjedoči već i činjenica nepostojanja identičnosti imena između instancija autora, pripovjedača i lika. Znakovit je i velik udio učenika koji se ne sjećaju ovih likova, što također upućuje na neadekvatnu čitateljsku recepciju, za koju pretpostavljamo da su uzroci raznovrsni te da se nika-ko ne mogu ograničiti samo na unutartekstualna obilježja razmatranih djela. Evidentna je i činjenica da su djevojčice mnogo uspješnije u određivanju geneze lika, što dovodimo u vezu sa statistički potvrđenim signifikantnostima koje se odnose na to da su u prosjeku ocijenjene višim ocjenama iz Hrvatskog jezika te da izražavaju veću sklonost čitanju. Zanimljivo je, međutim, da ne postoji statistički značajna razlika između visine zaključne ocjene i točnog određenja lika, dok se varijabla sklonosti čitanju na primjeru dva ispitivana lika pokazala značajnom samo kod određenja vrste lika dječaka iz pripovijetke *Paunaš*. Kao što je i očekivano, postoji pozitivna korelacija između ocjene iz Hrvatskog jezika i sklonosti za čitanje, iako zabrinjava izuzetno malen broj učenika koji svoju sklonost čitanju procjenjuju najvišom ponuđenom odrednicom, onom koja kaže da ih čitanje *izrazito zanima*.

Što se tiče saživljenosti, tj. stupnja bliskosti s dva autobiografska lika, ona je izuzetno slaba, a ogleda se u činjenici da najvećem broju učenika ovi likovi *uopće nisu*

bliski, pri čemu je veća bliskost (bez obzira na niže ocjene i sklonost čitanju) izražena kod dječaka, a takvo stanje, nadalje, zasigurno mnogo govori o modusu u kojem se kreće identifikacija s književnim likom kod djece ove dobi.

Iako je i u Republici Hrvatskoj, a osobito u svijetu, provedeno već niz istraživanja vezanih uz problematiku čitanja, čitateljskih navika, kulture i interesa (usp. Jurdana 2005: 280-294; Lučić-Mumlek 2002; Brener 2007; Stokmans 1999), za kompleksniju razradu problematike čitateljske recepcije kod djece osnovnoškolskog uzrasta – kako autobiografskih tekstova, tako i književnih tekstova uopće – svakako su nužna dodatna istraživanja multidisciplinarnе usmjerenosti, osobito ona koja će uključiti i sociološki, i psihološki, i metodički aspekt.

Literatura i izvori:

- Andrilović, Vlado i Mira Čudina. 1987. *Osnove opće i razvojne psihologije*. Zagreb: Školska knjiga.
- Biti, Vladimir. 1987. *Interes pripovjednog teksta*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber.
- Biti, Vladimir. 2000. *Pojmovnik suvremene književne teorije*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Bremer Alida. 2007. *O kulturi čitanja*, „Op.a“, kulturni magazin i katalog knjiga. 8 (15), 80.
- Brešić, Vinko, prir. 1997. *Autobiografije hrvatskih pisaca*, Zagreb: AGM.
- Bruss, Elisabeth W. 1976. *Autobiographical Acts. The Changing Situation of a Literary Genre*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Burke, Sean. 1999. „Smrt autora“. U: *Autor, pripovjedač, lik*. Cvjetko Milanja, pr. Osijek: Biblioteka Theoria Nova.
- Crnković, Milan. 1978. *Hrvatska dječja književnost do kraja XIX stoljeća*. Zagreb: Školska knjiga.
- Crnković, Milan. 1990. *Dječja književnost*. Zagreb: Školska knjiga, X. Izdanje.
- De Man, Paul. 1998. „Autobiografija kao raz-obličjenje“. Zagreb: Književna kritika, br. 2.
- Flaker, Aleksandar. 1998. *Umjetnička proza*. U: *Uvod u književnost*. Zdenko Škreb i Ante Stamać, ur. Zagreb: Nakladni zavod Globus, 335-374.
- Goffman, Erving. 1990. *The Presentation of Self in Everyday Life*. London: Penguin Books.
- Hesmondhalg, David. 2005. „Bourdieu, mediji i kulturna proizvodnja“. *Kolo*, br. 2., ljetno.
- Hranjec, Stjepan. 2004. *Dječji hrvatski klasici*. Zagreb: Školska knjiga.
- Hranjec, Stjepan. 2006. *Pregled hrvatske dječje književnosti*. Zagreb: Školska knjiga.
- Jay, Paul. 1984. *Being in the Text (Self-Representation from Wordsworth to Roland Barthes)*. Ithaca & London: Cornell University Press.
- Jelušić, Srećko. 2004. „Book publishing in Croatia today“. *Journal of European Institute for Communication and Culture*. Vol. 11, 4, 91.-100.
- Jurdana, Vjekoslava. 2005. „Lektira u 6. i 8. razredu osnovne škole (Istraživanje čitalačkih stavova i interesa učenika)“. *Metodika*, Vol. 6, br. 2., Zagreb: Učiteljski fakultet, 280-294.
- Kolesarić, Vladimir i Boris Petz. 1999. *Statistički rječnik*, Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Kos-Lajtman, Andrijana. 2008. „Zapis o zapisima. Polivalentnost autobiografskog diskursa „Zapisa odraslog limača Paje Kanižaja“, *Kolo*, god. XVIII, br. 3-4, jesen-zima, 262.-279.
- Kos-Lajtman, Andrijana. 2010. *Autobiografski diskurs u prozi hrvatske dječje književnosti*. Doktorska disertacija. Zagreb: Filozofski fakultet.
- Lejeune, Philippe. 1999. „Autobiografski sporazum“. U: *Autor, pripovjedač, lik*. Cvjetko Milanja, ur. Osijek: Biblioteka Theoria Nova, 201.-236.
- Lučić-Mumlek, Kata. 2002. *Lektira u razrednoj nastavi*. Zagreb: Školska knjiga.
- Nastavni plan i program za osnovnu školu*. 2006. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, Zagreb: Narodne novine.

- Sablić Tomić, Helena. 2002. *Intimno i javno*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- Sablić Tomić, Helena. 2008. *Hrvatska autobiografska proza*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- Stokmans, Mia, J. W. 1999. „Reading attitude and its effect on leisure time reading“. *Poetics*, 26, 245-261, analitički tekstovi u sklopu studije PISA (*Programme for International Student Assessment*)
- Štibar, Neva. 1991. „Je li autobiografija anakronističan žanr? Aporije i mogućnosti jedne neuništive tekstne vrste“. *Umjetnost riječi*, br. 1., Zagreb, 35.-47.
- Velčić, Mirna. 1991. *Otisak priče*. Zagreb: August Cesarec.
- Zaid, Gabriel. 2005. *Koliko knjiga!*. Zagreb: Algoritam.
- Zlatar, Andrea. 1998. *Autobiografija u Hrvatskoj*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Zlatar, Andrea. 2004. *Tekst, tijelo, trauma*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- <http://www.pisa.oecd.org>.

Prilozi:

Prilog 1. Tablica s t-test analizom statistički značajnih razlika u visini prosječnih zaključnih ocjena iz Hrvatskoga jezika i učeničke samoprocjene sklonosti čitanju s obzirom na rod

	Rod	Broj ispitanika	Prosječna ocjena	Standarda devijacija	t-test p vrijednost
Zaključna ocjena iz Hrvatskog jez.	dječaci	160	3,45	1,027	-5,262
	djevojčice	192	4,02	0,997	0,000**
Sklonost čitanju	dječaci	157	2,96	1,094	-4,157
	djevojčice	191	3,42	0,986	0,000**

** statistički značajna razlika čija je signifikantnost manja od 0.01

* statistički značajna razlika čija je signifikantnost manja od 0.05

Prilog 2. Upitnik za učenike sedmih razreda za ispitivanje prepoznavanja autobiografskih likova iz lektire kao i njihove recepcije (stupanj bliskosti s likom)

Razred: _____ (upisati razred)

Škola: _____ (upisati naziv škole i mjesto u kojemu se nalazi)

Spol: M Ž (zaokružiti)

Zaključna ocjena na kraju prošle šk. god. iz Hrvatskog jezika: _____ (upisati)

Zaokruži jednu od ponuđenih tvrdnji koja najbolje izražava tvoju sklonost čitanju:

- 1) čitanje me uopće ne zanima
- 2) čitanje me ne zanima
- 3) čitanje me niti zanima, niti ne zanima
- 4) čitanje me zanima
- 5) čitanje me izrazito zanima

UPITNIK ZA UČENIKE

1. Popuni tablicu tako da svakom književnom liku pridružiš križić (+) u onoj rubrici za koju misliš da najtočnije određuje vrstu tog književnog lika. Ako knjigu kojoj lik pripada (naslov knjige napisan je u zagradi), nisi čitala/o, križić stavi u jedan od posljednja dva stupca.

Likovi u književnim djelima mogu biti različiti:

- **izmišljeni (fikcionalni)** – pisac ih je *izmislio*
- **preuzeti** - pisac ih je *preuzeo* iz npr. narodne predaje i/ili mitologije
- **zbiljski (nefikcionalni)** – pisac je *opisao* osobe koje su doista postojale ili postoje

<i>LIK</i>	<i>izmišljen</i>	<i>iz mitologije / narodne predaje</i>	<i>zbiljski</i>	<i>ne sjećam se lika</i>	<i>nisam čitao/čitao</i>
Domaći (<i>Šuma Striborova</i>)					
Snjeguljica (<i>Snjeguljica i sedam Patuljaka</i>)					
Hlapić (<i>Čudnovate zgrade šegrta Hlapića</i>)					
Petar Pan (<i>Petar Pan</i>)					
Regoč (<i>Regoč</i>)					
dječak Vlado (<i>Voda</i>)					
Koko (<i>Koko u Parizu</i>)					
Pinokio (<i>Pinokio</i>)					
Zora-djevojka (<i>Ribar Palunko i njegova žena</i>)					
Pero Kvržica (<i>Družba Pere Kvržice</i>)					
Nemeček (<i>Junaci Pavlove ulice</i>)					
Malik Tintilinić (<i>Šuma Striborova</i>)					
djevojčica Zlata (<i>Moja Zlatna dolina</i>)					
Mlinar, mlinarica, sin i Janja (<i>Kameni svatovi</i>)					
Svarožić (<i>Kako je Potjeh tražio istinu</i>)					
Eko (<i>Eko, Eko</i>)					

<i>LIK</i>	<i>izmišljen</i>	<i>iz mitologije / narodne predaje</i>	<i>zbijski</i>	<i>ne sjećam se lika</i>	<i>nisam čitao/čitao</i>
Mokoš (<i>Sunce djever i NevaNevičica</i>)					
Ljuban (<i>Vlak u snijegu</i>)					
Dječak (<i>Paunaš</i>)					
Pipi Duga Čarapa (<i>Pipi Duga Čarapa</i>)					
djevojčica Cvijeta (<i>Mali ratni dnevnik</i>)					

2. a) S nekim se književnim likovima više, a s nekima manje saživljujemo, neki su nam bliskiji, a neki manje bliski. Popuni tablicu tako da staviš križić (+) u onu rubriku za koju misliš da najtočnije izražava stupanj tvojeg saživljavanja/poistovjećivanja/bliskosti s navedenim književim likom.

<i>LIK</i>	<i>lik mi je izuzetno blizak</i>	<i>lik mi je samo djelomično blizak</i>	<i>lik mi uopće nije blizak</i>	<i>ne sjećam se lika</i>	<i>nisam čitao /čitao</i>
Hlapić (<i>Čudnovate zgode šegrta Hlapića</i>)					
Gita (<i>Čudnovate zgode šegrta Hlapića</i>)					
Regoč (<i>Regoč</i>)					
Koko (<i>Koko u Parizu</i>)					
Malik Tintilinić (<i>Šuma Striborova</i>)					
Nemeček (<i>Junaci Pavlove ulice</i>)					
Svarožić (<i>Kako je Potjeh tražio istinu</i>)					
Pipi Duga Čarapa (<i>Pipi Duga Čarapa</i>)					
Ljuban (<i>Vlak u snijegu</i>)					
Zlata (<i>Moja Zlatna dolina</i>)					
Mokoš					

LIK	<i>lik mi je izuzetno blizak</i>	<i>lik mi je samo djelomično blizak</i>	<i>lik mi uopće nije blizak</i>	<i>ne sjećam se lika</i>	<i>nisam čitao /čitao</i>
<i>(Sunce djever i Neva Nevičica)</i>					
Harry Potter					
Snjeguljica (<i>Snjeguljica i sedam patuljaka</i>)					
Patar Pan (<i>Petar Pan</i>)					
dječak Vlado (<i>Voda</i>)					
Dječak (<i>Paunaš</i>)					
Pinokio (<i>Pinokio</i>)					
ribar Palunko (<i>Ribar Palunko i njegova žena</i>)					
Pero (<i>Družba Pere Kvržice</i>)					
Janja (<i>Kameni svatovi</i>)					
Eko (<i>Eko, Eko</i>)					
djevojčica Cvijeta (<i>Mali ratni dnevnik</i>)					

2. b) Među onim likovima koje si označio kao tebi izuzetno bliske, odaberi najzanimljiviji, upiši njegovo ime u rubriku LIK (na crtu) i okarakteriziraj ga tako da za svaku osobinu koja se navodi u tablici staviš križić u onu rubriku koja najtočnije izriče tvoje viđenje odabranog lika.

LIK <i>(upiši izabrano ime)</i>	<i>slažem se</i>	<i>niti se slažem, niti se ne slažem</i>	<i>ne slažem se</i>
1. <i>pravedan</i>			
2. <i>zločest</i>			
3. <i>dobar prijatelj</i>			
4. <i>nepredvidiv</i>			
5. <i>hrabar</i>			
6. <i>originalan</i>			
7. <i>duhovit</i>			
8. <i>uvjerljiv</i>			
9. <i>ima nadnaravne (magične) sposobnosti</i>			

10. nesebičan			
11. mudar			
12. domišljat			

HVALA NA SURADNJI!

Prilog 3.

a) Tablica s t-test analizom statistički značajnih razlika u visini prosječnih zaključnih ocjena iz Hrvatskoga jezika i učeničkog određenja geneze lika dječaka Vlade iz Nazorove pripovijetke *Voda*

DJEČAK VLADO (VODA)		Broj ispitanika	Prosječna ocjena	Standardna devijacija	t-test p vrijednost
ZAKLJUČNA OCJENA IZ HRVATSKOG JEZ.	<i>netočno ili se ne sjeća</i>	229	3,69	1,062	-1,929 0,055
	<i>točno</i>	117	3,91	1,005	

b) Tablica s t-test analizom statistički značajnih razlika u visini prosječnih zaključnih ocjena iz Hrvatskoga jezika i učeničkog određenja geneze lika dječaka iz Bilopavlovićeve pripovijetke *Paunaš*

DJEČAK (PAUNAŠ)		Broj ispitanika	Prosječna ocjena	Standardna devijacija	t-test p vrijednost
ZAKLJUČNA OCJENA IZ HRVATSKOG JEZ.	<i>netočno ili se ne sjeća</i>	256	3,72	1,029	-1,660 0,099
	<i>točno</i>	85	3,94	1,084	

Prilog 4.

- a) Tablica s t-test analizom statistički značajnih razlika u stupnju sklonosti čitanju i učeničkog određenja geneze lika dječaka Vlade iz Nazorove pripovijetke *Voda*

DJEČAK VLADO (VODA)		Broj ispitanika	Prosječna ocjena	Standarda devijacija	t-test p vrijednost
SKLONOST ČITANJU	<i>netočno ili se ne sjeća</i>	227	3,14	1,096	-1,123 0,263
	<i>točno</i>	117	3,27	1,005	

- b) Tablica s t-test analizom statistički značajnih razlika u stupnju sklonosti čitanju i učeničkog određenja geneze lika dječaka iz Bilopavlovićeve pripovijetke *Paunaš*

DJEČAK (PAUNAŠ)		Broj ispitanika	Prosječna ocjena	Standarda devijacija	t-test p vrijednost
SKLONOST ČITANJU	<i>netočno ili se ne sjeća</i>	256	3,10	1,069	-2,858 0,005
	<i>točno</i>	85	3,47	1,019	

Prilog 5. Tablica koja prikazuje odnos između stupnja kojim su učenici označili svoju sklonost čitanju i zaključne ocjene iz Hrvatskog jezika

		SKLONOST ČITANJU						
		<i>uopće me ne zanima</i>	<i>ne zanima me</i>	<i>niti me zanima, niti me ne zanima</i>	<i>zanima me</i>	<i>izrazito me zanima</i>	Ukupno:	
OCJENA IZ HRVATSKOG JEZIKA	<i>dovoljan</i>	Broj ispitanika	8	14	14	11	1	48
		% unutar ocjene <i>dovoljan</i>	16,7	29,2	29,2	22,9	2,1	100,0
		% unutar kateg. sklonosti čit.	25,8	25,9	13,1	7,7	4,3	13,4
		% od ukupnog broja ispitanika	2,2	3,9	3,9	3,1	0,3	13,4
	<i>dobar</i>	Broj ispitanika	17	11	26	43	5	102
		% unutar ocjene <i>dobar</i>	16,7	10,8	25,5	42,2	4,9	100,0
		% unutar kateg. sklonosti čit.	54,8	20,4	24,3	30,3	21,7	28,6
		% od ukupnog broja ispitanika	4,8	3,1	7,3	12,0	1,4	28,6
	<i>vrlo dobar</i>	Broj ispitanika	3	19	30	38	4	94
		% unutar ocjene <i>vrlo dobar</i>	3,2	20,2	31,9	40,4	4,3	100,0
		% unutar kateg. sklonosti čit.	9,7	35,2	28,0	26,8	17,4	26,3
		% od ukupnog broja ispitanika	0,8	5,3	8,4	10,6	1,1	26,3
	<i>izvrstan</i>	Broj ispitanika	3	10	37	50	13	113
		% unutar ocjene <i>odličan</i>	2,7	8,8	32,7	44,2	11,5	100,0
		% unutar kateg. sklonosti čit.	9,7	18,5	34,6	35,2	56,5	31,7
		% od ukupnog broja ispitanika	,8	2,8	10,4	14,0	3,6	31,7
Ukupno:	Broj ispitanika	31	54	107	142	23	357	
	Postotak od uk. br. ispitanika	8,7%	15,1	30,0	39,8	6,4	100,0	

Prilog 6.

a) Tablica s t-test analizom statistički značajnih razlika u suodnosu između stupnja sklonosti čitanju i zaključne ocjene iz predmeta Hrvatski jezik

	Broj ispitanika	Prosječna ocjena	Standarda devijacija	t-test p vrijednost
<i>Zaključna ocjena</i>	357	3,76	1,042	-8,308 0,000
<i>Sklonost čitanju</i>	357	3,20	1,057	

b) Tablica koja prikazuje stupanj pozitivne korelacije između zaključne ocjene iz Hrvatskog jezika učenika i stupnja sklonosti čitanju

KORELACIJA		<i>Zaključna ocjena iz Hrvatskog jezika</i>	<i>Sklonost čitanju</i>
<i>Zaključna ocjena iz Hrv. jezika</i>	Pearsonov koeficijent korelacije	1	0,263(**)
	Broj ispitanika	362	357
<i>Sklonost čitanju</i>	Pearsonov koeficijent korelacije	0,263(**)	1
	Broj ispitanika	357	360
** Korelacija je statistički značajna od 0.01.			

Andrijana Kos-Lajtman

RECEPTION OF AUTOBIOGRAPHIC CROATIAN CHILDREN'S LITERATURE BY SENIOR PRIMARY SCHOOL READERS

Summary

The paper discusses the subject, which has only been paid more systematic attention in Croatian literary scholarship recently: characteristics of autobiographical discourse in Croatian children's literature. The complex topic of autobiography within the context of children's literature is re-examined in detail using field research on the reception of children's autobiographical prose texts among primary school children, more precisely, on the sample group of students from the seventh grade in various primary schools throughout the Republic of Croatia. The conducted research, after statistical data processing, enabled shedding light on the communicational aspect of autobiographical prose discourse, but it also contributed to opening a series of new questions related to the reception of assigned reading, as well as the topic of reading in general.

Key words: Croatian children's literature, autobiographical discourse, reception, primary school reader, research

ПРОМЕНА КОНЦЕПТА НАСТАВЕ КЊИЖЕВНОСТИ У СРЕДЊОЈ ШКОЛИ

Апстракт: У раду се промишља промена концепта наставе књижевности у средњим школама. У складу с измењеним статусом књиге и књижевности у савременом друштву, те преусмеравању ученичких интересовања на електронске медије, односно визуелно-аудитивне садржаје, предлажу се два модела у приступу настави књижевности. Први, базични, за циљну групу има целокупну ученичку популацију и спроводи се у оквиру часова редовне наставе с циљем да ученици овладају знањима из ове области на нивоу информација, које представљају елементе опште културе. Други, секундарни, усмерен је на оснаживање, развијање и неговање индивидуалних потреба ученика сензибилисаних за књижевност, а остварује се у оквиру секцијских активности, додатне и индивидуалне наставе.

Кључне речи: школски програм, језичка и књижевна култура, редовна настава, додатна настава, индивидуализација

„Повратак формама које су одиграле своју улогу може имати извесну сентименталну вредност, али нове ситуације траже од нас да створимо нове облике мишљења и стварања, и нико се не сме оглушити о тај захтев.”

(Јован Христић, *Облици модерне књижевности*)

Последњих деценија, условљено напретком науке и технологије, те новим, другачијим потребама савременог друштва, и школски програми, неминовно, доживели су промене.¹ Ипак, нужне темељне промене унутар наставе кључног општеобразовног предмета: матерњег (српског) језика и књижевности, у нашим² основним и средњим школама, диктиране битно другачијим статусом књиге и књижевности на почетку новог миленијума, нису учињене.

Измењене околности, условљене социо-културном климом, која се неминовно рефлектује и на способности, потребе и захтеве ученика, повлаче за собом и промене у концепту средњошколске наставе Српског језика и књижевности. Не-

---

¹ Те промене односе се на укидање одређених предмета (домаћинство, техничко васпитање, марксизам и др.) и увођење нових као што су информатика и рачунарство (одн. примена рачунара, рачунарски системи, програмирање и програмски језици – у специјалистички испрофилисаним рачунарским гимназијама), верска настава и грађанско васпитање. Настојало се и да се негдашња идеологизована перспектива у настави појединих друштвено-хуманистичких наука (понајпре историје и социологије, али и књижевности) елиминише. Корекција се односила колико на приступ, толико и на измену наставних садржаја, односно обавезне лектире.

² Посесив 'наш' односи се на прилике у Републици Србији. Иако у раду предлажемо промену концепта наставе књижевности у средњим школама у Србији, сличан модел може се применити и на наставу, до сада готово идентично конципирану, у суседним (јужнословенским) државама.